

TEDENSKA PRILOGA

PRIMORSKEGA DNEVNIKA

Trst, 7. dec. 1950

Št. 47 - Leto II.

VSEBINA:

1.) MILAN LIPOVEC

Ob poldrug'mu stoletji

2.) MILOVAN DJILAS

Sodobne teme

I. Pojavi in bistvo
Sovjetske zveze

OB POLDRUG' MU STOLETJI

She smíraj obzhudújejo sínóvi
Deshele kránjske pésmi leporézhne
O k'terih króshijo napeve vfhézhne
Po tvój'mu náuki sdaj *she* vli rodóvi.

Ak' danes jih ne stífkajo okovi,
Predvšim so tebi dólshni hvale vézhne,
Ker si osnánil pévri zhafe frézhne,
Ko bodo Krájnzam f'jali lépsbi dnóvi.

Le nam, Frenzé, rojákam ob Jadráni,
Saénkral she ni nájti póti práve,
De fámi bi volili si postáve.

A tudi tód Slovénez zhvérfsto bráni
Besédo tvójó, flávo ozhetnjáve ~
Valjhùn ne smóre mu vkloníti gláve.

Milan Lipover

MILOVAN DJILAS

SODOBNE TEME

I. Pojavi in bistvo Sovjetske zveze

Ze stari Heraklit je vedel, da se narava rada skriva, Hegel pa je iskral pojavnim oblikam razlago v gibanju bista ter je odkrival njihov dejanski izvor in vsebino. Vendar so bile Heglu pojavne oblike samo manifestacija protislovnega gibanja »absolutne ideje« in zato ni mogel — tako zaradi nerazvitosti pojmov kakor tudi zaradi svoje lastne razredne omejenosti — ustvariti iz tega genialnega odkritja enega izmed idejnih osnov za borbo množic in enega izmed racionalnih jeder resnično znanstvene teorije. To je lahko napravil samo Marx, sin in voditelj proletariata, razreda, ki ga je že samo dejstvo, da mu je zgodovina poverila nalogo, uničiti razredno družbo sploh in s tem tudi samega sebe kot razred — varovalo v največji mogoči meri razrednih, zgodovinskih pogojenih zablod. Marx je s strastjo revolucionarja ter hkrati mirom in globino znanstvenika odstranil lupino s pojavov ter odkril v njihovem idejnem liku — ne absolutno idejo, ki raj bi se gibal po Heglovi dialektični shemi, temveč njihovo materialno vsebino: ravno protislovno gibanje materije, kateri pripada tudi človeška družba in njena zgodovina je — četudi pogosto v skrajni liniji — dejanski izvor in osnova vseh pojavnih oblik; zunanji pojavi in zunanji videz stvari — pa naj se pojavljajo v še tako zakriti in popačeni obliki — niso, če jih dešifriramo, nič drugega kot idejni izraz tega, kar se odigrava v materialnem svetu samem.

Vsako gibanje v tem svetu pa je protislovno, vedno novo in povsem neodvisno od človeške volje in zato ne pozna nika-kršne, tudi genialne Heglove dialektične sheme ne, temveč se njegova resnična dialektična duša stalno odkriva, razvija in potrjuje v njem samem, ker je samo večni novi proces, vedno novo dogajanje, ki sili človeški razum, da se znova in znova še točneje pojasnjuje, »fotografira« v sebi. In medtem ko so ti novi procesi v »mrtvi« in »živi« materiji kot novi relativno nevidni, pa jih je v sodobni človeški družbi zaradi naglega razvoja njene materialne osnove mogoče zaznati, če že ne za vsak dan, pa vsekakor za vsako generacijo.

Zato bi bil — prav v teh časih — potreben mnogo večji napor, da bi pojasnili povrhnjost se k Marxu in Leninu, vire in korenine novih protislovnih pojavov v Sovjetski zvezi, ki so privedli do motenj v socialističnih možganih ter — vrh tega in s tem v zvezi — do zmešnjave, nevere in apatije v praksi proletariata na vsej naši zemeljski obli, ki je — kakor radi pravijo tisti, ki so izgubili vero v napredek človeka in človeštva — v veselstvu tako neznanen delec, ki pa je — morajo dodati tisti, ki te vere niso izgubili — prav zato, ker na njej misli in dela človek, tako neizmerno velika, saj more samo človek razumeti zakone vsemirja in svojo lastno usodo.

Zgodovina se ponavlja

Kaj lahko vidi danes v zunanjih pojavih Sovjetske zveze ne samo sleherni marksist, temveč tudi sleherni buržoazni politik, in celo ravaden človek, ki se ne ukvarja s politiko? Dokazano je, da se besede in dejanja »nesmrtnih« in »nezmotljivih« božanskih voditeljev sprve dežele socializma ne skladajo. Lepe besede in pompozne prisege so ostale samo še deklaracija nekdanj v restri lepe, toda ne tako dekorativne vsebine. Kakor da sta imela prav Hegel, ko je rekel, da se zgodovina ponavlja, in Marx, ki je dodal, da se to dogaja prvič kot tragedija in drugič kot farsa. Namesto internacionalizma, bratstva in enakopravnosti narodov ter mirnega reševanja njihovih medsebojnih sporov — nacionalistično mračnjaštvo, markirana okupacija šestih, civiliziranih evropskih držav, izvoz kapitala vanje in izžemanje ekstraprofita po metodah prvotne aku-

mulacije, pripravljane na osvajačno vojno, baže proti kapitalizmu, v resnici pa — če se z njim ne bo mogoče začasno pogoditi — za zagotovitev plena in osvajanje novih ozemelj. Namesto dialektike in materializma — nova sholastika in »nova« subjektivni idealizem; namesto revolucionarne prakse — samozadovoljni koristenosni in koristoljubni prakticizem. Namesto radostnih in svobodnih oblik duhovnega in družbenega življenja delovnih ljudi, ki so se otrsli »skrb« kapitalističnih gospodarjev in fevdalnih oblastrikov zanje — siva in enolična misel, besni, nečloveški in alkoholični izlivji patentirane sreče in tako silovit in totalen pritisk železne pete — ki je s svojo špijonažo prodrla v najmanjšo celico družbe; v odnose med možem in ženo, starši in otroci, umetnikom ter njegovim navdihom in delom — kakršnega doslej še ni poznala človeška zgodovina.

Vsako leto se najmanj dvakrat nad balzamiranim Leninovim telesom povzpenjajo tisti, ki so »za daljno bodočnost« balzamirali njegovo misel in njegovo delo. Iz carskih muzejev so se vrnile zaprtašene in pozabljene uniforme, pa ne morda iz »slavnih« Jekaterininih časov, temveč iz dobe carja Nikolaja ter s svojim »novim« položnim sijajem ogrnile ramena »socialističnih« maršalov, generalov in policajev. Plehka in banalna laž, demagogija ter inscenirani procesi, podobni procesom proti krivovercem in čarovnicam, preračunani na prevaro preprostega, ravadnega delovnega človeka — kar samo po sebi odkriva globoko preziranje človeka in nevero v njegov razum in njegove sile — namesto strastnega, nenasitnega iskanja resnice; laž in kleveta povsod in v vsem, celo v prikazovanju kapitalizma in posameznih kapitalističnih dežel, ker jim — očitno — ne gre več za to, da bi spoznali dejanske procese v svetu in njihov notranji smisel in skovali za prakso progresivnih sil novo ter nabrusili staro idejno orožje, temveč samo še za to, da bi nasprotnika in konkurenta »očrnili« ne glede na to, kakšna sta, v resnici, temveč kakor je to trenutno potrebno v boju za priznanje »zakonitih« pravic do te ali one interesne sfere; ne gre jim več za to, da bi množice drugih dežel prepričali o tej ali oni slabi strani ali o vseh straneh kapitalizma, temveč za to, da bi jih prevarali in tako vpregli v voz tujih, nepravičnih interesov, da bi se poslušno podredile boju za navidežno pravičnost in navidezno resnico.

Vse to je danes v mednarodnem dogajanju, posebno in zlasti pa v luči prakse proti socialistični Jugoslaviji, postalo nepobitno za vse ljudi, razen za bivše marksiste (tako imenovane Stalinove šole), ki jih dejstva in burno dogajanje, v katerem

nimajo več večjega čležeja kakor papagaj pri nastajanju človeškega jezika, tolčejo iz dneva v dan po glavi. Nesrečni in negotovi izgublajo tla pod nogami, ponavljajoč na pamet naučene, preperete »resnice« — ki so bile nekoč točne, dokler jih praksa voditeljev ZSSR ni spremenila v fraze — »resnice« namreč, da je Sovjetska zveza glavna sila socializma, da je tam socializem, da je svet razdeljen na dva dela — na svet socializma, miru in demokracije (razume se: s Sovjetsko zvezo na čelu) in na svet kapitalizma, vojne in reakcije (z ZDA na čelu), in da je sveta internacionalistična dolžnost vsakega proletarca in sploh vsakega naprednega človeka, da z vsemi svojimi silami » brani domovino socializma« (dejansko: podpira nepravilno, antisocialistično in osvajaško politiko vlade ZSSR) pred napadi kapitalistov itd. ipd. Ves mednarodni razvoj, posebno pa notranji razvoj v Sovjetski zvezi, vsa dejstva že nekaj let govore eno, demoralizirani voditelji levega delavskega gibanja, ki se nahajajo med dvema ognjema — prakso in na pamet naučenimi frazami, čedalje hujšimi in težjimi dejstvi ter brezupnimi skrivnimi nadami, da bodo »tam zgoraj« nekega dne že vse uvideli in popravili — pa stopicajo na mestu ter poravljajo cenene propagandne moskovske šlagerje ali nekdanje resnice in svete dolžnosti revolucionarjev, ki niso več ne resnice ne svete dolžnosti — ker so se v Sovjetski zvezi odnosi spremenili in zato raskar več — kot taki — ne obvezujejo za nič drugega, kakor da jih obravnava take, kakršni so v resnici in da v skladu s tem določa svojo prakso, oziroma politiko.

Kateri so ti zunanji pojavi in kje so njihovi vzroki?

Vzroki notranjega razvoja v ZSSR

Izkoriščajoč konflikt med hitlerjevsko Nemčijo in njenima konkurentoma — Anglijo in Francijo, je sovjetska vlada za zeleno mizo razdelila interesne sfere v vzhodni Evropi in vsilila svoj »socializem« drugim narodom. Ta politika »izkoriščanja nasprotij«, ki je imela videz klasične revolucionarne marksistično-leninistične taktike in ki je dala relativno velike praktične rezultate, ni imela od marksizma v resnici nič drugega kakor ta zunanji videz. V resnici se je brezobzirno in kratkovidno igrala z usodo narodov — pa tudi svojega lastnega, s taktiko in strategijo mednarodnega delavskega gibanja ter se izrodila v bolj ali manj spretno igro, kakršno igra katera koli velika osvajaška država, dokler se ni konec koncev kot taka do kraja izčrpala in obrnila proti sebi ves tuj kapitalistični, postopoma pa tudi rovi socialistični svet. Ko se je hitlerjevska Nemčija obrnila proti ZSSR in — po njihovem lastnem priznanju — presenetila »nezmotljive« voditelje in »dialektike« mednarodnega proletariata v njihovem samozadovoljnem sist, je spet prišlo do politike interesnih sfer z dovčerašnjimi zahodnimi »agresorji«, ki so se na čudežen način čez noč spremenili v demokrate in osvoboditelje narodov. Ko pa se je vojna začela, jo je Molotov 1939 leta ocenil kot imperialistično, in ta ocena je veljala vse dotlej, dokler je ni popravil Stalin novembra 1939 po ustreznih sporazumih s Hitlerjem — ter izjavil, da sta dejansko Anglija in Francija napadli Nemčijo, ne pa ona njiju. In ko se je vojna končala in je izginilo na desetine in desetine milijonov vojakov (to se pravi: delovnih ljudi) brez jasne in sploh kakršne koli perspektive, je Stalin v svojem govoru volivcem 1946. leta »definitivno« in »nepreklicno« ocenil vojno kot vojno, ki je bila »že od samega začetka osvobodilna« ter dal tako svetovnemu proletariatu »jasno« linijo o največji krvavi kopeli, ki sta jo proletariati in vse človeštvo že prebrodila. Toliko na kratko, da se ne bom spuščal v nepotrebne podrobnosti.

V vsem tem sklopu je zanimiv tudi odnos do edine — jugoslovenske — socialistične revolucije, ki se je razvila in zmagala med to vojno. Najprej se s svojo — čeprav organizirano, toda kot pri vsaki resnični revoluciji antidogmatsko in originalno linijo — ni skladala z uradno moskovsko politiko sode-

lovanja in sporazumevanja s Churchillom: v deželi so se »vojaki« pobeglega kralja Petra skupaj z okupatorjem vojskovali, da bi iztrebili osvobodilne sile, zaradi česar so v Moskvi razglasili le-té ne samo za »sektaške«, temveč so jih celo osumili, da so »trockistične« (to pa pomeni: nekaj najbolj črnega in strašnega, kar si je v uradni Moskvi mogoče zamisliti) ter jim dejansko z vsakovrstnimi izgovori odrekli pomoč (če že niso mogli dati materialne pomoči, ker je bilo to tedaj razmeroma težko, pa vsaj nesebično in odločno moralno in diplomatsko pomoč). Najneprijetnejši dogodek za brezperspektivne birokratske praktičiste in pristaše interesnih sfer iz Moskve je vsekakor bilo Jajce, in sicer ne samo zato, ker je kvarilo trgovino fifty-fifty (pol na pol), sklenjeno »pošteno« na osnovi čležev (pri čemer bi sovjetski delež morali biti jugoslovanski partizani) s Churchillom in ki bi lahko prikazalo sovjetsko vladu kot »neiskrenega« partnerja v obsežnem trgovskem poslu, v katerem je bila Jugoslavija sam del (nož v hrbet ZSSR — kot so rekli v Moskvi Veljku Vlahoviću), temveč tudi zaradi tega, ker se je neodvisno, mimo »višjih« (beri: imperialističnih) planov in »višjih« (beri: nacionalističnih) ciljev porajala neka nova in vrh tega še socialistična država.

In tako je šlo dalje. In celo tedaj, ko so hvalili našo Partijo, naše narode in njihovo borbo, so delali to s kislim obrazom, proti svoji volji, pod pritiskom ugleda in slave naših narodov, slave, ki se je širila na vse štiri strani sveta in budila vero, da iskra ustvarjalnega marksizma ni ugasnila, temveč znova vzplamtelja in da se revolucija spet poraja, še lepša, mlajša in privlačnejša, kakor feniks v antičnih legendah. In navadno, ko so farizejsko poudarjali zasluge in borbo naše Partije in naših narodov, so vse to laslino trpali v »točno« odmerjeno škalo uradniške propagande — tako da so bujni udje naše revolucije neposlušno silili na vse strani — skupaj z vsemi tistimi, ki — zvečine ravno po krivdi ruskih voditeljev ZSSR, če gledamo zgodovinsko — niso prešli proti fašizmu, razen na črni strani fronte, niti toliko krvi, kolikor jo je prelila ena sama naša brigada, ustanovljena tam okoli 1942. ali 1943. leta, razen seveda v salvah zmagoslavja, ko so v Ber-

liru in okrog njega že dogorevale zadnje ruševine strahotnih hitlerjevskih trdnjav. Polagoma, zahrbtno, vsestransko in na vse mogoče načine so že prav od začetka dejansko omalovaževali ter farizejsko hvalili naše borbe in narode, da bi našo revolucijo le na kak način hkrati izkoristili zase (kot svojo interesno sfero) ter jo obrzdale (da se ne bi razvila in dala svojega prispevka splošni borbi za socializem ter razširila obzorja socializma). Vedeli so že od začetka, da jih čaka obračun z njo, zato so zahrbtno — idejno in politično — spodkopavali

njen pomen, lovili ljudi in spletkarili proti njej na vse strani, z «bratstvom», banketi, «slovanstvom», «internacionalizmom», in s falzificiranim «marksizmom-leninizmom» pa zastrupljali misel ter skušali uspavati budnost ljudstva in Partije. Ves čas so samo željno čakali na trenutek za udarec, ki je v njihovi glavi dozorel s prvim našim državnim aktom v Jajcu (v praksi; s prvo njihovo vojno misijo, ter izbirali način, kako bi ga izvedli. In tako se je to razvijalo vse do resolucije Informbiroja in vsega tistega, kar je prišlo po njej.

Nauki iz konflikta s KPJ

Voditelji Sovjetske zveze so se iz tega konflikta nekaj naučili: prvič, da je revolucija po sami svoji naravi neposlušna in zanje negotova in zato tudi nepotrebna stvar, in da začustuje, če komunistične partije podpirajo in pričakujejo prihod njihove armade (ker je zanje, kakor za katero koli osvajačno državo «varno» in «dokončno» samo tisto, kar okupira); drugič — tega je mnogo, toda poglavitno je že obsežno in prvem, namreč: v zunanji politiki ZSSR mora biti bistveno politika interesnih sfer, ki je v pretekli vojni ročila obilne neposredne rezultate; kapitalistične države je treba z vsemi sredstvi prisiliti (tako z notranjo politično akcijo komunistov kot s pritiskom sile), da sklenejo sporazum na tej liniji; revolucije in revolucionarna gibanja, v kolikor se osamosvoje in prekoračijo «realne» okvire in realne možnosti interesnih sfer, je treba ali «spraviti k pameti» (kakor v Grčiji) ali izkoristiti (kakor na Kitajskem in zlasti na Koreji) — strašče jih z nevarnostjo pred ameriškim imperializmom in pozivajo jih k zvestobi internacionalizmu — v sklopu pritiska na zahodne kapitalistične velesile, da bi priznale «zakonite» interese Sovjetske zveze (interese, osnovane na temelju takšne ocene odnosa sil, kakršno imajo v danj fazi v svojih glavah voditelji ZSSR), itd.

Nekaj pa smo se tudi mi naučili iz tega konflikta in svoje lastne prakse, ki se je razvila na osnovi naše revolucije in njenih pridobitev — z ene strani, z druge strani pa — na osnovi konflikta med nami in njimi.

Marx in Engels sta opozarjala, da preti zmagovitemu proletariatu na poti od kapitalizma h komunizmu dvojna nevarnost; od strmoglavljenе buržoazije in njegove lastne birokracije. Z e Engels je na osnovi Marxa in skupaj z njim prišel do spoznanja, da je z nastajanjem monopolov postala privatna, kapitalistova lastnina povsem nepotrebna, ker opravljajo sedaj vse delo plačani uradniki. Odvzemanje privatne lastnine kapitalistov mora izvršiti država in to, kakor pravi Engels, je njeno prvo in zadnje samostojno dejanje. («Prvo dejanje, ki z njim država v resnici nastopi kot predstavnik vse družbe — to je, ko se polasti proizvodjalnih sredstev v imenu družbe — je hkrati njeno zadnje samostojno dejanje kot države.» Engels, *Anti-Dühring*, CZ 1948, str. 324). Kaj je Engels mislil z «zadnjim samostojnim dejanjem» države? Misliti je mogel samo eno: da država, to pa je lahko samo demokracija delovnega ljudstva, diktatura proletariata, razlasti, nacionalizira kapitalistično privatno lastnino kot posebna, specialno organizirana, torej samostojna sila, toda ker izvrši to «kot predstavnik vse družbe», je tudi to njeno zadnje dejanje nesamostojno («zadnje samostojno dejanje» pomeni hkrati tudi nesamostojnost). To dejanje države je revolucionarno, napredno in socialistično, ker ne pomeni samo korak naprej v osvobajanju proizvodjalnih sil iz njihovih družbenih okovov (privatne kapitalistične lastnine, anarhije v proizvodnji), temveč tudi bistveno, kvalitativno (socialistično) spremembo v proizvodnih odnosih.

Te genialne Engelsove misli — katerim marksisti, zlasti današnji (kakor tudi mnogim drugim njegovim, Marxovim in Leninovim) mislim o tem vprašanju, zlasti pa bistvu teh misli), ne posvečajo ali si ne upajo posvečati pozornosti — vsebujejo vse bistvo neizbežne razvojne smeri monopolističnega kapitalizma k odvzemanju in pretvarjanju privatne kapitalistične lastnine v «državno lastnino» — po eni strani, in protislovnega značaja nove države, diktature proletariata po drugi strani (le-ta

je država, ker je organ prisiljevanja — «prvo samostojno dejanje» in ni država v smislu svojih prejšnjih državnih oblik, ker je to država, ki izumira — «začuje samostojno dejanje»). (Lenin poudarja v «Državi in revoluciji», da proletariatu ni potrebna vsaka država, temveč samo tista, «ki je tako urejena, da bi takoj lahko začela odmirati in ki mora odmirati», to pa je lahko samo dosledna diktatura proletariata, oziroma: socialistična demokracija, t. j. tak «državni» sistem, v katerem delovne množice, t. j. neposredni proizvajalci — delavci in delovni kmetje — prevzemajo v «državi» (oblasti) in gospodarstvu vse funkcije v svoje roke in s tem postopoma napravijo državo nepotrebno).

Nadaljnji razvoj k socializmu, kakor sta ga predvidevala Marx in Lenin, mora potekati preko združevanja neposrednih proizvajalcev, zakaj brž ko so državni organi delovnega ljudstva odvzeli kapitalistično privatno lastnino v imenu družbe, družbi ni več potrebno, da bi kdo dalje samostojno upravljal družbeno lastnino ter samostojno odvezal in razdeljeval presežke družbenega dela.

Lenin je genialno odkril in obdelal vsebino tega problema. V «Državi in revoluciji» pravi, opirajoč se na Marxovo «Kritiko gotskega programa», naslednje:

O odmiranju države

V svoji prvi fazi, na svoji prvi stopnji, komunizem še ne more biti ekonomsko popolnoma zrel, popolnoma prost tradicij ali sledov kapitalizma. To rani pojasnjuje zahimiv pojav, da v prvi fazi komunizma še ostane «ozki horizont buržoaznega prava». V pogledu distribucije potrošnih proizvodov buržoazno pravo seveda nujno predpostavlja tudi buržoazno državo, kajti samo pravo ni nič brez aparata, ki lahko prisili ljudi, da spoštujejo pravne norme.

Iz tega torej sledi, da ostane pod komunizmom določen čas ne samo buržoazno pravo, temveč da ostane tudi buržoazna država — brez buržoazije!

To se lahko zdi paradokсна trditev ali navadno dialektično igrakkanje s pojmi, kar pogosto očitajo marksizmu ljudje, ki se niso niti najmanj potrudili, da bi proučili njegovo izredno globoko vsebino.

V resnici pa nam življenje kaže na vsakem koraku, tako v naravi kakor v družbi, sledove starega v novem, Marx pa ni samovoljno vdel koščka «buržoaznega» prava v komunizem, temveč je samo ugotovil, kaj je ekonomsko in politično neizogibno v družbi, ki se poraja iz krila kapitalizma.

Demokracija je oblika države, ena izmed njenih različnih vrst. Kakor vsaka država, je torej tudi demokracija organizirana, sistematična uporaba nasilja nasproti ljudem. To je po eni strani. Po drugi strani pa pomeni demokracija formalno priznanje enakosti med državljani, enake pravice vseh pri odločanju, kako naj bo država urejena, in enake pravice pri njenem upravljanju. To pa je spet povezano s tem, da demokracija na določeni stopnji svojega razvoja najprej združuje proti kapitalizmu revolucionarni razred, proletarijat, ter mu omogoča, da zdrobi, razbije na drobne

koške, zbršje z zemeljskega površja buržoazni, četudi republikansko-buržoazni državni stroj, stalno vojsko, policijo, uradništvo — in namesto tega upostavi bolj demokratičen aparat, toda še vedno državni aparat, ki ga predstavljajo oborožene delavske množice, kasneje pa vse ljudstvo, ki sodeluje pri milici.

Tu »prehaja kvantiteta v kvaliteto«: ko demokracija doseže takšno stopnjo, razbije okvir buržoazne družbe in začne se njena socialistična preobrazba. Če dejansko vsi sodelujejo pri upravi države, se kapitalizem ne more več držati. In razvoj kapitalizma sam ustvarja pogoje za to, da bodo v resnici vsi lahko sodelovali pri upravi države. K tem pogojem spada splošna šolska izobrazba, ki jo je že uvedla vrsta najbolj razvitih kapitalističnih dežel, dalje »šolanje in discipliniranje« milijonov delavcev po velikem, kompliciranem, podružbljenem aparatu, kakor ga predstavljajo pošta, železnice, velike tovarne, veletrgovina, bančništvo itd. ipd.

Spričo takih ekonomskih predpogojev je popolnoma mogoče, da pri kontroli nad proizvodnjo in razdelitvijo, pri evidenci dela in proizvodov strogoljavljene kapitaliste in uradnike takoj, čez noč nadomeste oboroženi delavci, vse oboroženo ljudstvo...

Ko bo začela večina ljudstva samostojno in vsepovsod izvajati to evidenco, to kontrolo nad kapitalisti (ki so medtem postali uslužbenci) in nad gospodi intelektualčki, ki so ohranili kapitalistične navade, takrat bo ta kontrola postala res univerzalna, splošna, vseljudska in nihče ne ji ne bo mogel izogniti, nihče se ne bo mogel skriti pred njo...

Od trenutka, ko so se vsi člani družbe ali vsaj njih ogromna večina naučili, da sami upravljajo državo, ko so sami vzeli to stvar v svoje roke, ko so »uredili« kontrolo nad neznatno manjšino kapitalistov, nad gospodički, ki bi radi ohranili kapitalistične navade, nad delavci, ki jih je kapitalizem globoko spridil — od tega trenutka dalje začnjen izginjati potreba vsakršnega vladanja sploh. Čim popolnejša je demokracija, tem bliže je trenutek, ko postane nepotrebna. Kolikor demokratičnejša je »država«, ki jo tvorijo oboroženi delavci in ki »ni več država v pravem pomenu te besede«, toliko hitreje začnjenja odmirati vsaka država.

Kajti, ko se bodo vsi naučili voditi in ko bodo v resnici samostojno vodili družbeno proizvodnjo, ko bodo samostojno vodili evidenco in kontrolo nad delomrnceži, gospodički, sleparji in drugimi takimi »čuvarji kapitalističnih tradicij« — takrat bo izmikanje tej vseljudski evidenci in kontroli nujno postalo tako nelzmerno težavno, tako izredno redka izjema in bo verjetno vsakemu izmikanju sledila tako nagla in resna kazen (kajti oboroženi delavci so ljudje zdravega življenjskega razuma, ne pa sentimentalni intelektualčki, in zato ne bodo dovolili, da bi se kdo šalil z njimi), da bo nujnost spoštovati preprosta, osnovna pravila vsakega človeškega sožitja, prav kmalu postala navada.

In takrat se bodo na stežaj odprla vrata za prehod od prve faze komunistične družbe k njenji višji fazi, hkrati s tem pa se bo tudi začela doba, v kateri bo država popolnoma (podčrtal jaz) odmrila. (Lenin, »Država in revolucija«, CZ 1949, str. 94-98).

Da ne bi preširoko razglabljali: Marx, Engels in Lenin se strinjajo v bistvenem: prvič, da je v prehodnem obdobju država nujna, toda ne vsaka država, temveč tista, ki postopoma odмира, in drugič, da njene funkcije najpoprej prehajajo na družbo (odmirajo) na področju gospodarstva (Engelsovo »zadnje samostojno dejanje«. Leninova »evidenca in kontrola«). (Nemška beseda »absterben«, ki jo Marx in Engels uporabljata, ko gre za odmiranje države, ni — in ne more biti — adekvatno prevedena, kar pomeni dejansko izumirati kos za kosom, in ne da izumira ves organizem. Nemška beseda »absterben« točno izraža bistvo njune misli — in kakor vidimo iz gornjega citata tudi Lenine — namreč: izumirajo posamezni deli, posamezne funkcije države, ne izumira pa takoj država na sploh, zato naši prevajalci niso vzeli besede »izumi-

rati« temveč »odmirati«, ki sicer ni povsem točna, a je vendar bližja nemški besedi »absterben«).

Kaj nam dalje odkrivajo ta stališča učiteljev delavskega razreda? Prvič to, da so tudi samo proletarsko državo, diktaturo proletariata, kakor vsako drugo državo, obravnavali le kot organ nasilja, kot »potrebno zlo« — kakor se izražajo, ki je potrebno, da se razlaze privatni izkoriščevalski lastniki ter onemogoči strogoljavljenim izkoriščevalcem, da bi se s silo spet dokopali do oblasti, ali tujim osvajalcem, da bi vdrli v socialistično deželo. Niso pa priznavali niti določevalni novi državi skoraj nobene druge funkcije. Jasno so razlikovali razvojne faze te in takšne države: država začnjenja odmirati (v smislu nemške besede »absterben«) v nekaterih — v prvi vrsti ekonomskih — funkcijah takoj, popolnoma pa šele tedaj, ko bodo proizvajalne sile na visoki razvojni stopnji, t. j. v komunizmu. Kaj to pomeni? To pomeni, da začno posamezne funkcije države odmirati takoj, zelo kmalu po nacionalizaciji proizvodnih sredstev. To pa ne pomeni, da s tem država slabi (kakor bi to radi razumeli buržoazni reakcionarji in njihovi maloburžoazni prirepniki). Nasprotno: s tem ko množice v čedalje večji meri sodelujejo v njej, se država hkrati krepi in preneha biti država v starem smislu. In ne samo to; če njene posamezne funkcije odmirajo, to ne pomeni, da v toku razredne borbe za socializem, borbe med ostanki stare in silami nove družbe ni mogoče ali ni treba drugih funkcij krepiti — če je to potrebno, da se ohrani in zagotovi razvoj socialistične lastnine in družbenega reda. Tudi v tem se odkriva dialektična protislovnost nove države.

Primer Nemčije

In dalje: iz Engelsove analize (na osnovi Marxa), prav tako pa tudi iz analize, ki jo je dal Lenin v »Imperializmus« in drugih svojih delih, sledi, da so uradniki v organizaciji in vodstvu gospodarstva (v monopolu) nadomestili starega, klasičnega individualnega lastnika-kapitalista, in res, vse statistike kažejo, da je birokracija z nastankom monopolov silovito narasla. V tem pogledu je karakteristična Nemčija po Hitlerjevem prihodu na oblast, v kateri je — po uradnih podatkih — število uradnikov in nameščencev naglo naraslo od 19,1 odst. (1. 1925) in 18,5 odst. (1. 1933) na 20,4 odst. (1. 1939) (z ozirom na vse prebivalstvo), in kazalo pri tem še dalje tendenco naraščanja. (Charles Bettheim, »Nemška ekonomika pod nacizmom«, Pariz 1946). Proces naraščanja birokracije na sploh in prehajanja vodstva gospodarstva v roke uradnikov namesto individualnega kapitalista in formalnega zakonitega lastnika je naraven in zakonit proces v monopolistični razvojni fazi kapitalizma. »Dejelo« lastnika je sedaj večinoma samo še najsplošnejša kontrola in rezanje kuponov. Borbeni, podjetni duh kapitalistov upada in prehaja na »stimulirane« uradnike, ki, čeprav formalno niso lastniki, posebejajo kapital ali — točneje: borbo za izžemanje in realizacijo presežne vrednosti. V tem smislu tudi stara klasična buržoazija razpada na brezdelno, privilegirano in blazirano kasto, ki se ukvarja samo še z rezanjem kuponov, ki iz dna duše sovraži ves človeški rod in prihaja na dan z najbolj despotskimi zahtevami, ter na množico uradnikov in vodilnih funkcionarjev monopolov, ki izžemajo in realizirajo presežno vrednost. Na drugi strani sta se vloga države in naraščanje državnega kapitala v gospodarstvu znatno povečala. V tem pogledu je spet značilna hitlerjevska Nemčija, ki je z visokimi davki na dohodke in z ustanavljanjem velikih državnih podjetij (n. pr. »Herman Goering Werke«) krepila v raznih oblikah državni kapitalizem. Razni državni ukrepi v gospodarstvu so se zlasti med drugo svetovno vojno in po njej dobili velikanski pomen. V Angliji in ZDA dosega n. pr. progresivni davek na čisti dohodek 90 odst. (Zato ni slučajno besno vpitje monopolistov, ki se imajo za predstavnike »osebne iniciative« in »svobode« v gospodarstvu, »iniciative«, ki so jo svojčas s silo iztrgali šibkejšim nasprotnikom — proti »socialističnim« davčnim ukrepom ameriške ali angleške vlade). To pomeni, da so državno-kapitalistični ukrepi dosegli velikanski obseg in da

niso nič drugega kakor nadaljnje razvijanje iste tendence uradniškega vodstva podjetij, ki se sedaj izraža v nelizmerno večjem vmešavanju države v gospodarstvo. Sam razvoj monopolov, o čemer je govoril že Engels, je privedel do tega, da je odvzemanje podjetij kapitalističnim lastnikom popolnoma dozorelo, da se izvede. Celo v samih kapitalističnih državah se je ta proces zelo daleč razvil, toda prav zato, ker so to kapitalistične države, tega procesa ne morejo izvesti do konca (to lahko stori samo do kraja socialistična v dani fazi in danj deželi — demokratična država, država, ki odмира), (t.j. diktatura proletariata). Zato imajo ti ukrepi kapitalistične države — zaradi samega njenega značaja — državno-kapitalistični, ne pa socialistični.

O državnem kapitalizmu

Nacionalizacija kapitalističnih podjetij v Sovjetski zvezi, ki jo je izvršila diktatura proletariata pod Leninovim vodstvom, je bila progresivno in revolucionarno dejanje in je dejansko pomenila kvalitativni skok iz starih (kapitalističnih) v nove (socialistične) družbene odnose. S tem se je tudi začel in se nujno mora povsod začeti — v tej ali oni obliki, v tem ali onem tempu — socializem (prvo samostojno dejanje države v imenu vse družbe). Družbena razlika med državnim kapitalizmom v začetku, ko država še igra svoje prvo in zadnje samostojno dejanje, se ne kaže samo v drugačni razvojni tendenci (v socializmu: k popolni zmagi komunizma in odmiranju države, v kapitalizmu: k ohranitvi kapitalističnih odnosov in ovekovečanju države) ter različni skrbni za delovne množice in uvajanju drugačnega, socialističnega, sistema nagrajevanja, temveč tudi v samem pojmu in bistvu lastnine. Prva socialistična je v začetku, kakor smo videli, nujno državna, in njej ustrezajo (čeprav še nezadostno razviti) tudi družbeni odnosi. V bistvu bi lahko ves problem omejili zgolj na značaj države — ta je buržoazna, ona proletarska, prva sila h krepitvi birokratije in, državno-kapitalističnih sil, druga h krepitvi vloge neposrednih proizvajalcev, k likvidaciji državne vloge v gospodarstvu.

Vsaka družba mora proizvajati določen presežek, da se lahko obnavlja in giblje dalje. Obliki tega presežka in načinu njegovega prilagajanja ustrezajo, poleg drugega, tudi oblike družbe (suženjstvo, fevdalizem, kapitalizem). Kdo pa si prilagaja in razdeljuje presežek dela tako v državnem kapitalizmu, kakor v prvih trenutkih socializma, ko igra država še samostojno vlogo? V prvem in v drugem primeru — država. Ali tudi tu so bistvene razlike, ki izhajajo iz gornje razlage (državni kapitalizem porablja ta presežek za masne plače in privilegije birokratov, za saniranje raznih, kapitalističnih podjetij in kapitalizma v celoti, socialistična država pa za graditev socializma in za pravičn — za to fazo pravičn, v Marxovem smislu še nujno buržoazne pravičnosti — plače delavcev in nameščencev).

Toda kako in v koliki meri bo obstajala ta prva — državna — oblika družbene lastnine, je v prvi vrsti — če ne celo izključno — odvisno od razvojne stopnje proizvodnih sil (s čimer se razume tudi njihova struktura). Jasno je namreč, da mora v neki skoraj popolnoma kmečki ali na pol kmečki deželi trajati vloga države v borbi proti privatno-kapitalističnim tendencam in gospodarski razdrobljenosti ter za organiziranje in združevanje proizvodnih sil — dalje kakor v kaki industrijski razviti deželi, v kateri je vmešavanje države v gospodarstvo že samo zaradi razvojne stopnje proizvodnih sil — razen v kolikor je treba odvzeti proizvodna sredstva izkoriščevalskim razredom, — ne samo nepotrebno, temveč direktno zavira njihov razvoj.

Ce pa diktatura proletariata v gospodarstvu ne odмира, t. j. če presežek dela, katerega prevzema in razdeljuje, ostaja in se utrjuje kot izključno njena funkcija, če torej diktatura proletariata ohranja svojo samostojno vlogo (Objektivne razloge za osamosvojitve države (pretvorbe države) v asilo, ki stoji nad družbo, o katerem govore Marx-Engels v svojem pismu K. Schmidtu 7. oktobra 1890. Tam piše med drugim naslednje:

listični značaj. Toda omenjeni državni ukrepi ne pomenijo, da je z izirvanjem privatnega lastnika prenehal tudi kapitalistični odnos v proizvodnji, če je privatnega lastnika v funkciji lastništva zamenjal nekdo drugi (to pa je lahko samo država) in kot taki nam ne odkrivajo samo dejstva, da se monopoli in sistem monopolov lahko danes obdrže in razvijajo — poleg drugega — samo s takimi ukrepi, temveč nam tudi kažejo, da je podržavljenje, oziroma: nacionalizacija, oziroma prehod monopolistične lastnine v roke ljudstva (t. j. osvoboditev proizvodnih sil iz njihovega kapitalističnega monopolističnega oklepa) nujen pogoj za neoviran razvoj proizvodnih sil in nadaljnji nujni družbeni napredek.

«Stvar se da najlaže razumeti s stališča delitve dela. Družba poraja določene obče funkcije, brez katerih ne more obstajati. Ljudje, ki so za to postavljeni, tvorijo novo vejo delitve dela znotraj družbe. Tako se oblikujejo njihovi posebni interesi tudi nasproti tistim, ki so jim poverili ta polnomočja: osamosvoje se od njih in — država je tu. Potem pa se godi podobno kakor v trgovini z blagom in pozneje v trgovini z denarjem: nova samostojna oblast sicer na splošno sledi gibanju proizvodnje, vendar pa zaradi relativne samostojnosti, ki ji je lastna, to se pravi, ki je bila nekoč prenesena vanjo in ki se je v njej sčasoma dalje razvila, prav tako spet učinkuje nazaj na pogoje in potek proizvodnje. To je medsebojno učinkovanje dveh neenakih sil, ekonomskega gibanja in nove politične oblasti, ki stremi po čim večji samostojnosti in ki ima, ker se je že utrdila, tudi svoje lastno gibanje. Ekonomsko gibanje se sicer na splošno uveljavlja, mora pa tudi doživljati, da nanj povratno učinkuje tisto politično gibanje, ki ga je samo ustvarilo in obdario z relativno samostojnostjo, gibanje namreč po tej strani državne oblasti, po drugi strani pa opozicije, ki je nastala hkrati z njo. Povratno učinkovanje državne oblasti na ekonomski razvoj je lahko trojno: Deluje lahko v isti smeri in tedaj gre stvar hitreje; deluje lahko proti njemu in tedaj se dandanes pri vsakem velikem narodu prej ali slej razkroji; lahko pa zapre ekonomskemu razvoju določene smeri in ta razvoj preusmeri — ta primer se naposled reducira na enega izmed obeh prejšnjih. Jasno pa je, da v drugem in tretjem primeru politična oblast lahko veliko škoduje ekonomskemu razvoju in na debelo razmetuje sile in gradivo. Nasilje (t. j. državna oblast) je tudi ekonomska potencia (Marx-Engels, Iz pism o zgodovinskem materializmu, CZ 1948, str. 18-19 in 22.) (ta pa je lahko samostojna samo tedaj, če upravlja gospodarstvo in vodi razdeljevanje delovnega presežka, oziroma: proizvajalne sile države, ker brez tega — v skrajni liniji — ni in ne more biti govora o nikakršni samostojnosti), tedaj se bo vsaka razlika zabrisala, s čimer državni kapitalizem seveda ne bo postal socializem, ampak obratno: prvi socialistični koraki diktature proletariata in prva — državna — socialistična lastnina se bo postopoma spremenila v despotsko vladavino birokracije in državni kapitalizem, v en sam vsesplošni državni monopol, v restavracijo in kontrarevolucijo posebne vrste — posebne vrste zato, ker ne obnavlja stare, individualne kapitalistične lastnine, ki se je že v kapitalističnih monopolih začela spreminjati in dejansko izginjati kot individualna, ne pa tudi kot kapitalistična lastnina (ki pa v kapitalistični državi ne more popolnoma izginiti prav zato, ker je to kapitalistična država) temveč državno — v bistvu kapitalistično — lastnino. Družbena lastnina, ki je nujno imela državno formo kot začetno obliko, postopoma izgine in se spremeni v svoje nasprotje — v izključno državno lastnino. S tem je država — četudi ne za vse večne čase in s stališča zgodovinskega materializma niti ne za dolgo obdobje — postala samostojna sila, sila, ki stoji nad družbo. S tem pa nujno nastajajo tudi vse druge družbene spremembe: upravljanje gospodarstva in razdeljevanje presežnih proizvodov (dejansko sedaj: presežne vrednosti) prehajata popolnoma v roke države, s čimer sta zadu-

ženi vsaka demokracija in svoboda (monopol je po svoji naravi — zlasti pa vsesplošni, državni monopol — sovražnik vsake svobode in demokracije), razlike v plačah in raznovrstni privilegiji, ki so v začetku (ko je država še igrala svojo prvo in zadnje samostojno dejanje) bili neznatni, se čedalje bolj poglobljajo itd. ter nastajajo tudi bistvene, reakcionarne kvalitativne spremembe v zunanjepolitičnem kurzu — v smeri čedalje močnejših in na koncu — z zmago državnega kapitalizma — totalnih teženj za osvajanjem in osvajalnimi vojnami ter pretvarjanjem drugih narodov v svoje kolonije. Zakoni monopolističnega kapitalizma začenjajo delovati z vso živalsko brutalnostjo, spreminjajoč v svoje navadne poslušne hlapce tako izvrševalce kot same svoje iniciatorje in protagoniste. Družba se čedalje bolj razkrajja: na sloj mezdnih delavcev in kasto visoko plačanih brezvestnih, svojeglavih, potuhnjenih in brutalnih državno-kapitalističnih birokratov.

Ta proces se ne more gladko in mirno razvijati v državi, ki je socialistična, še tem manj, ako je bila v njej izvedena socialistična revolucija. In prav ta proces lahko s točnostjo zgodovinske kronike zasledujemo v Sovjetski zvezi. Zmaga državno-kapitalističnih tendenc pa ne pomeni samo konec vsakega družbenega (socialističnega) napredka, temveč tudi porajanje protislovij in tendenc, ki so tipične za monopolistični kapitalizem.

In ko vsakovrstni apologeti državne lastnine, dejansko: državnega kapitalizma v Sovjetski zvezi (resda ne tujega, «konkurentskega», temveč svojega «domovinskega», «patriotičnega») pripovedujejo, da je samo pri njih s podžavljenjem proizvodnih sil (ki ga sicer skrivajo za nekdanje socialistično podžavljenje s pomočjo države) uničeno protislovje med proizvodnimi silami in odnosi v proizvodnji, da so z likvidacijo privatne kapitalistične lastnine zgradili socializem in da že prehajajo v komunizem, tedaj s tem samo olepšujejo stvarnost, ki je pri njih zaradi specifičnih zgodovinskih okoliščin pritirana do vrhunca, ki pa se je močno očrtala in se čedalje močnejše očrtuje pri samem monopolističnem kapitalizmu. Podobni so tistim buržoaznim ekonomskim teoretikom (Benthamu, Malthusu in drugim), ki so zmago industrijske revolucije v Angliji proglasili za uredničenje vseh božanskih človeških idealov, izraženih v geslu: svoboda, enakost, bratstvo in — religija. Za zaostalo Rusijo, v kateri poteka sodobna industrijska revolucija na državno-kapitalistični osnovi (zaradi splošne zaostalosti in gospodarske razdrobljenosti, zaradi blokade razvitih kapitalističnih dežel, ki se niso hotele ne mogle sprijazniti z izgubo tako velikega surovinskega in tržnega področja ter zaradi nizke socialistične zavesti avantgarde — zlasti po Lenini novi smrti — in od tod tudi samih množic itd.), pomeni gospodarski napredek v tej smeri brez dvoma velikanski korak naprej v primeri s fevdalno-kapitalistično polkolonijo in se zato lahko v zavesti ljudi — zlasti če imamo pri tem pred očmi, da je potekal na osnovi «socialističnih» parol in velikih revolucionarnih pretresov, ki jih je izzval Oktober — pojavlja določeno dobo kot socializem. V primeri z razvitimi kapitalističnimi deželami pa danes, niti v družbenem pogledu, ne pomeni nikakršnega napredka, v pogledu socializma pa pomeni njegovo totalno negacijo in nazadovanje v novi svojevrstni obliki. Če je namreč razvoj proizvodnih sil predpostavka in pogoj socializma, tedaj ni identičen s tem razvojem kot takim. Tudi kapitalizem je nenavadno visoko razvil proizvodne sile in jih razvija dalje — kljub gnitju in stagnaciji. Socializem pomeni hkrati tudi določene družbene odnose (demokracija neposrednih proizvajalcev in njihova neposredna «oblast» — brez države — nad proizvodnimi silami itd.). Pri tem je treba upoštevati tudi še drugo dejstvo: državni monopol, oziroma — državni kapitalizem v ZSSR je lahko zmagal ednole s tem, da je odpravil privatno kapitalistično lastnino. Toda prav to tendenco so zelo

močno pokazali tudi monopoli v kapitalizmu; monopoli se niso povzpeli do take kraljevske moči samo s tem, da so požrli mali in srednji kapital, temveč tudi s tem, da so uničili osebno iniciativo in — do neke mere — napravili privatno lastnino posameznih kapitalistov brezosebno ter jih vključili in podredili splošnim interesom samega monopola. Zato ni prav nič čudnega, da si sovjetski ekonomisti nlikakor ne morejo priti na čisto z ekonomskimi kategorijami: vrednostjo, denarjem, blagom, rento itd., in da se jim kažejo v obrnjeni, «socialistični» obliki, ker njihove «socialistične» teorije stalno bije po glavi kapitalistična (državna) praksa in jih bo bila vse dotlej, dokler ne bodo proglasili samega državnega kapitalizma, kar nekateri že sramežljivo in prikrito tudi delajo, za socialistični ideal in sploh ideal človeštva, ali pa nastopijo z odkrito in neizprosno kritiko družbenih temeljev svoje dežele.

Proces prehajanja od državnih oblik socialistične lastnine k državnemu kapitalizmu je potekel, če ga vzamemo v celoti — kljub vsem prelomom, kolizijam in skokom — premočrtno — od začasnega upravljanja gospodarstva, ki je bilo ob začetku nujno v boju proti privatnim lastnikom, do popolnega stalnega gospostva nad gospodarstvom. Toda ta proces še malo ni bil miren, pa tudi ne lahak za njegove protagoniste. Predvsem so ideje oktobrske revolucije in težnje množic pritiskale v določeni, socialistični smeri, v smeri socialistične demokracije, privatna lastnina pa v smeri povratka k staremu, točnejše — v smeri svobodnega kapitalističnega razvoja (v glavnem brez fevdalizma, ker so bile fevdalne tendence po revoluciji relativno slabe, kar spet ne pomeni, da birokracija v ZSSR nima pomembnih privilegijev fevdalnega značaja). To je bila zahrbtna in krvava borba, v kateri so se morale — v boju proti prvi tendenci — državno-kapitalistične sile maskirati z zvestobo idejam in tradicijam Oktobra in socializma, proti drugi pa — z metodami nadaljnje nacionalizacije (zlasti na vasi). Elementi prvotne akumulacije v Sovjetski zvezi so bili obilni tako po oblikah kot po obsegu. Na račun bede delavcev in ekspropriacije zaostalega kmeta je bila zgrajena orjaška tvorba državnega kapitalizma, edina v današnjem svetu, v tej luči ni kolhoz nič drugega kakor kolektivni mali kmet, proti kateremu se mora državni kapitalizem tudi danes neizprosno boriti (prisilni odkup proizvodov, ki je v prvi fazi bil upravičen in nujen ukrep socialistične države proti kapitalističnim elementom, pomeni sedaj dejansko boj s kolektivnim delovnim kmetom za absolutno rento). To je v dejansko spremenjeni obliki stara klasična borba med kapitalistom in zemljiškim lastnikom za absolutno rento, borba ki se bo nujno bila vse do popolne zmage državnega kapitalizma v kmetijstvu in pretvorbe kolhoznikov v mezdne državne delavce (že sedaj je v kolhozih demokracija likvidirana in uradniški kader — predsedniki kolhozov in drugo osebje — se šola in postavlja v kolhoze od zgoraj ter hkrati «stimulira» z visokimi nagradami na osnovi donosa, to se pravi, na osnovi izžemanja presežne vrednosti, bodisi z dviganjem delovne storilnosti, bodisi s prekomernim delom. V kolhoz torej čedalje bolj prodira izključno oblast visoko plačane in privilegirane birokracije v podobi direktorjev, generalnih direktorjev in vsakovrstnih neštevilnih šefov in podšefov v industriji, trgovini itd.) (Ceprav je ta proces pomenil neizprosno borbo, je hkrati dejansko pomenil tudi slabljenje razrednega boja socialističnega proletariata (proti kapitalističnim in državno-kapitalističnim tendencam). Velikanska množica uradnikov, malih buržujev in vseh mogočih karističnih elementov, podedovanih iz stare družbe, množica, ki se ni otresla navade, da malo dela ter na lahek način in dobro živi na račun delovnega ljudstva, se je vključila v državni aparat. Pa tudi velik del razlaščenih kulakov je našel svoje mesto med drugim v široko razpleteni stražarski službi nad kaznjenci v Sibiriji).

(Nadaljevanje sledi)